

УДК 747:72.012.8:728.5(477-25)"1960/1980"

Смоляр Олена Василівна,
аспірант Київського національного
університету культури і мистецтв
1234rose@ukr.net

ТВОРИ МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА В ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРІВ ГОТЕЛІВ КИЄВА (до проблеми збереження мистецьких пам'яток 1960 –1980-х рр.)

Мета роботи. Дослідження розкриває стан і наявність збережених творів монументально-декоративного мистецтва в готелях м. Києва, створених періодом 1960-х – 1980-х років. Значення і роль в громадських інтер'єрах 2010-х років декоративних історично-мистецьких панно, що є цінним надбанням досвідченості архітекторів і художників, являється закликом до поваги і збереження пам'ятних творів України. **Методологія.** Опрацьовано матеріал 2017 р. шляхом методології натурного обстеження, порівняльного аналізу і композиційності, який демонструє у більшості випадків – знищення, та в мінімальній кількості – існування мистецьких пам'яток в громадських інтер'єрах готелів – пам'ятників архітектури Радянської України. **Наукова новизна** роботи полягає у сучасному дослідженні творів монументально-декоративного мистецтва в дизайні інтер'єрів готелів 1960-х – 1980-х років, а також виявленні впливу монументального декорування на створення «обличчя міста». Композиції несуть естетично-концептуальну модель у зв'язку із функціональною, яка має створювати досвідчений проект ціннісно-символічного простору з визначальними характеристиками подальших візитів до готелю для приїжджених гостей чи корінних киян. Саме через такий підхід готельні заклади Києва набудуть доведеної узгодженості в сенсі підняття рейтингів відвідувачів, досягнувши підвищення економічного рівня країни. **Висновки.** Визначено кількість збережених творів на сьогодні, їх включення в нові інтер'єри і зв'язок з сучасними стилями дизайнерського проектування. Подача важливого значення і усвідомлення історично-мистецтвознавчого змісту творів монументального декорування, які несуть характеристику музейних експонатів, презентуючи царину культури і мистецтва України ХХ ст., повинна мати цінність і залучення художників до реставрації історичних пам'яток. Припинення масової руйнації творів монументально-декоративного мистецтва має досягти осмислення коштовності величних панно, презентуючи історично-концептуальну оригінальність в стилістичних особливостях Києва.

Ключові слова: монументально-декоративне мистецтво, готелі Києва, громадський інтер'єр, дизайн, композиція, концептуальний зміст твору.

Смоляр Елена Васильевна, аспирант Киевского национального университета культуры и искусств

Произведения монументально-декоративного искусства в дизайне интерьеров отелей Киева (к проблеме сохранения художественных достопримечательностей 1960–1980-х годов)

Цель работы. Исследование раскрывает состояние и наличие сохранных произведений монументально-декоративного искусства в гостиницах г. Киева, созданных периодом 1960-х – 1980-х годов. Значение и роль в общественных интерьерах 2010-х годов декоративных исторически-художественных панно, которые есть ценным приобретением опытности архитекторов и художников, является призывом к уважению и сохранению памятных произведений Украины. **Методология.** Проработан материал 2017 г. путем

методології натурного обстеження, порівняльного аналізу та композиційності, який демонструє в більшості випадків – знищення, і в мінімальному кількості – існування художественних достопримечательностей в громадських інтер'єрах готельних пам'яток архітектури Радянської України. **Наукова новизна** роботи заключається в сучасному дослідженні творів монументально-декоративного мистецтва в дизайні інтер'єрів готельних будівель 1960-х – 1980-х років, а також виявленні впливу монументального декорування на створення «лиця міста». Композиції несуть естетично-концептуальну модель в зв'язі з функціональною, яка повинна створювати досвідчений проект ціннісно-символічного простору з визначальними характеристиками подальших візитів в готель для приїжджих гостей або місцевих киян. Саме через такий підхід готельні заклади Києва отримають повну узгодженість в сенсі підвищення рейтингів відвідувачів, досягаючи підвищення економічного рівня країни. **Висновки.** Визначено кількість збережених творів на сьогодні, їх включення в нові інтер'єри та зв'язь з сучасними стилями дизайнерського проектування. Підкреслено важливість та усвідомлення історико-мистецтвознавчого змісту творів монументального декорування, які несуть ознаку музейних експонатів, презентують область культури та мистецтва України ХХ ст., повинні мати цінність та привертати художників до реставрації історичних достопримечательностей. Зупинення масового руйнування творів монументально-декоративного мистецтва повинно досягти осмислення цінності величезних панно, презентують історико-концептуальну оригінальність в стилістичних особливостях Києва.

Ключові слова: монументально-декоративне мистецтво, готелі Києва, громадський інтер'єр, дизайн, композиція, концептуальне зміст твору.

Smolyar Olena, postgraduate of Kyiv National University of Culture and Arts

Monumental decorative artworks in the interior design of Kiev's hotels (The problem of artistic monuments of the 1960-1980 years conservation)

Purpose of Article. The study reveals the status and the presence surviving works of monumental and decorative art in the hotels of Kyiv established in period 1960 -1980 years. The value and role of public interiors 2010s decorative historic-artistic panels, that the is a valuable asset experience of architects and artists that appeals to respect and preserve memorable artworks of Ukraine. **Methodology.** The processed material in 2017 by the methodology of the natural inspection, comparative analysis and composition that shows in most cases - destruction, and the minimum number - the existence of artistic monuments in public interiors - monuments of Soviet Ukraine. The **scientific novelty** lies in the modern study of works of monumental and decorative art in the interior design of hotels 1960 -1980 years, as well as identifying the impact of monumental decoration to create a «face of the city». The compositions are aesthetic and conceptual model due to functional, having experienced project to create value and symbolic space of the defining characteristics of further visits to the hotel for guests or citizens of Kiev. It is because of this approach for accommodations Kyiv will become the perfect consistency in terms of raising the ratings of visitors reaching economic improvement of the country. **Conclusions.** The determined number of surviving works for today, their inclusion in the new interiors with modern connection and design styles. Giving importance and awareness of historical and monumental study of art the works of decorating the contents of which are characteristic of museum exhibits, presenting the realm of culture and art of the XX century Ukraine, should have value and attract artists to the restoration of historical monuments. Stopping mass destruction works of monumental and decorative art treasures should achieve the understanding of grand mural, presenting the historical and conceptual originality in stylistic peculiarities of Kyiv.

Key words: monument and decorative art, hotels Kyiv, public interior, design, composition, conceptual maintenance of artwork.

Актуальність теми дослідження. Готельне забезпечення м. Києва 2010-х рр. сягає широкого спектру будівель з різноманітними рівнями комфортності, але цей показник не є достатнім проявом підвищення економічного рівня держави, при якому наша столиця була в радянську добу, коли мистецький почерк наповнював громадські будівлі як інтер'єрів, так і екстер'єрів. На сьогодні проблема торкається масового знищення мистецьких творів монументально-декоративного мистецтва, створених впродовж 1960-х – 1980-х років в готелях Києва. Велика кількість визначних панно талановитих художників України вже лишилася тільки в архівних матеріалах, хоча могла б мати історично-мистецтвознавчий характер презентації у піднесенні архітектурних пам'яток готельного спрямування. Ті твори, що лишилися в сучасних інтер'єрах, вже є ексклюзивними одиницями художньої організації, вписуючись в дизайнерські новації модних тенденцій. Негативною рисою є вандалізм монументальних творів, коли після знищення не відбувається удосконалення інтер'єру шляхом створення нового дизайну з елементами декоративного оздоблення, а йде трансформація в збіднілу порожність і низький рівень дизайнерського проектування.

Написання статті пов'язане з вирішенням практичного питання збереження готельних будівель України, що є архітектурними пам'ятниками (з мистецтвознавчою спадщиною в громадських інтер'єрах). Монументально-декоративні твори відомих майстрів іще часів СРСР існують до сьогодні в готелях, лишаючись неповторними шедеврами в історії. Таким чином, стаття закликає до підтримки стану композицій художниками реставраторами і збереження історичних, етнографічних, концептуально-стилістичних засад творів архітекторами, мистецтвознавцями і дизайнерами.

Аналіз досліджень і публікацій. Монументальне і декоративне мистецтво громадських приміщень загалом СРСР і зокрема України характеризує Л.Жоголь [2]. Проблему архітектурно-художнього ансамблю описувала в дисертаційному дослідженні і монографіях Г. Скляренко [5, 6]. Бортніков С. і Толстой В. розглядають монументально-декоративне мистецтво як діалог людини з мистецтвом архітектури [1, 7]. Кантор А. по-філософськи обґрунтовує монументальність в глобалізації простору [3]. Б. Мисюга в монографії про Галину Севрук висвітлює її творчо-концептуальний аналіз праць [4]. О. Чепелик дає оцінку засобів образотворчого мистецтва у формуванні виразності інтер'єрів [8].

Сучасний стан творів монументально-декоративного мистецтва готелів Києва, які залишились ще з 1960 – 1980-х років, не було досліджено науковцями.

Мета статті – охарактеризувати та дослідити сучасний стан і наявність збережених творів монументально-декоративного мистецтва в дизайні інтер'єрів готелів Києва, створених 1960-х – 1980-х років. Виклад проблеми збереження мистецьких пам'яток України, котрі широко піддаються знищенню.

Завдання дослідження – вивчити сучасний стан монументально-декоративного мистецтва інтер'єрів готелів Києва 1960-х – 1980-х років.

З'ясувати художньо-образні особливості монументально-декоративного мистецтва інтер'єрів готелів Києва.

Виклад основного матеріалу. Наповнення готельних інтер'єрів м. Києва засобами монументально-декоративного мистецтва завжди було актуальним завданням художників і архітекторів при створенні досвідченого дизайнерського проекту. Починаючи з 1960-х років, громадські інтер'єри набували оригінального «обличчя міста», розповідаючи історичні мотиви, традиції, культуру у своїх довершених, масштабних панно. Охоплюючи періодизацію 1960-х – 1980-х років, було досліджено архівні матеріали, за якими можна визначити готельні об'єкти, в яких були присутні монументальні композиції. Такі готелі Києва як: «Прем'єр-Палац» (1909 р.), «Золотий колос» (1961 р.), «Мир» (1963 р.), «Дніпро» (1964 р.), «Пролісок» (1968 р.), «Либідь» (1970 р.), «Славутич» (1972 р.), «Київ» (1972 р.), «Русь» (1978 р.), «Національний» (раніше «Жовтневий» – 1982 р.), «Турист» (1984 р.), «Президент-готель» («Інтурист» – 1988-1990 рр.), включали монументальне оформлення як громадських інтер'єрів, так і житлових номерів.

На сьогодні все змінилося: столиця України, приймаючи гостей з інших країн, з кожним роком доповнюється новими об'єктами готельного забезпечення. Такі значні події, як Євро-2012 по футболу, Євробачення-2016 (пісенний конкурс) і багато інших європейських заходів, приваблюють іноземців і самих українців з інших міст до перебування в готелях.

Створення нового образу дизайнерської презентації інтер'єрів спричинило до швидкого облаштування старих готелів новими оздоблювальними матеріалами. Велика кількість радянських творів знищується без розуміння вагомості історичного змісту і цінності стилістики самих панно. У більшості готелів середнього класу можна спостерігати одноманітне, без концепції і стилю, нове прочитання збіднілого дизайну. Для мистецтвознавців це складний період споглядання того, що було раніше, і що ми маємо в 2010-х роках. Оригінальний, неординарний дизайн прочитується в готелях 4-зіркових і 5-зіркових, інші – в більшості, просто зроблений ремонт, без запам'ятовуючих елементів з концептуальною тематикою.

Жоголь Л. стверджувала, що найбільш вдалими слід вважати ті інтер'єри, в яких забезпечується співпідпорядкованість елементів, тобто виявлений основний елемент в композиції інтер'єру, а йому вміло підпорядковані всі інші [2; 8]. Така думка є правильною в практичному застосуванні головного елементу (монументального панно) з іншими доповнюючими складовими дизайну. Саме тоді буде чіткий образ, який базується на сучасних уявленнях про дійсність професійного дизайну.

Досліджуючи готелі Києва методом натурного обстеження, було виявлено в існуванні творів монументально-декоративного мистецтва 1960-х – 1980-х років тільки шість готельних споруд. Це ті готелі, які нині – 2017 р. – постають як такі, що зберігають історично-мистецтвознавчу спадщину культури України. Готелі «Русь», «Дніпро», «Либідь», «Мир», «Турист» і

«Пролісок» є власниками музейних експонатів радянської доби, що неординарно розкривають складне художньо-професійне, високе мистецтво.

Монументальне мистецтво за своєю природою призначене жити постійно поряд з людьми у своїй множині індивідуальностей, таким чином не може орієнтуватися тільки на одномоментне сприйняття, не враховуючи багатства і різноманіття духовного життя людини, – так доносив характеристику поняття Толстой В. [7, 10]. Звичайно, композиції в інтер'єрах громадських споруд повинні не тільки прикрашати, але і обов'язково мати концептуальний зміст в тематиці, стилізації і самому стильовому узгодженні.

Готель «Русь» зараз має тільки одну значиму радянську композицію, яка плинно і наполегливо зберігається персоналом самого готелю, хоча особистості вищих посад давно прагнули зруйнувати оригінальний твір. У 1978 р. Людмила Мешкова вирішила дизайн ресторанної зали «Русь» монументальним твором – «Давньоруське зодчество». Тут дві декоративні стіни, розташовані кутовим плануванням і оздоблені керамічними розмальованими плитками. У період 1970-х – 1980-х рр. це було оригінальне співвідношення матеріалів – краміки і металу. Металом були рельєфно окреслені контури архітектури Стародавньої Русі, стилізовано демонструючи образ за назвою самої праці. У 2000-х рр. метал зі стін зняли, і тепер композиція виглядає як яскраве, декоративно-колеристичне панно, яке сприймається оригінально продуманим, унікальним зразком мистецтва Києва, блискуче вписуючись в сучасний дизайн. Споглядаючи розмальовані плитки, можна довго лишатися під впливом різнобарвної пастельно-перламутрової гамми з глибинним філософським уявленням. Такий твір залучає до захоплення в розробках нових художніх праць і направляє на унікальність в майстерності, яка дає приклад для майбутніх поколінь.

О. Чепелик у своїй статті пише, що важливою часткою сучасної культури України є професійне монументально-декоративне мистецтво, у складі якого розвиваються такі види, як художня кераміка, художній розпис, текстиль, скло, метал, дерево, емаль. Воно є однією з галузей пластичних мистецтв, яке разом з архітектурою визначають навколишнє середовище людини, формуючи її естетичні смаки [8, 119]. Прикладом великої майстерності в часи 2010-х рр. постає композиція вестибюлю готелю «Турист», де розкриваються глибинні мотиви історії Київської Русі: її персонажі, архітектура та діяння того часу. Художниця Севрук Галина Сельвестрівна в 1985 – 1987 рр. зразково втілила в життя монументально-декоративне панно «Місто на семи горбах». Цей твір є довершеною багатоплановою за змістом та просторовим тлумаченням тематичною композицією. «Праця – наче епічне узагальнення всіх образно-пластичних пошуків художниці на тему “княжої доби”. Духовно пережиті долі знакових персонажів київської історії, глибоке осмислення позачасових зв'язків поколінь давньоруських сподвижників роблять тематичну розповідь у глині своєрідним одкровенням митця-філософа. З-посеред усіх ідейно-змістових та формальних винаходів доби “тоталітаризму” монументальний твір можна

назвати одним з небагатьох гідних пам'ятників української духовної культури в нашому мистецтві» [4, 47].

«Специфіка монументально-декоративного мистецтва полягає в тому, що воно покликане бути своєрідним літописом свого часу, будучи так само, як архітектура, звернене до найбільш загальних, визначних ідей своєї епохи, орієнтовано на віддзеркалення ідеалів суспільства» [5, 130].

Цікавий своїм оформленням екстер'єру і інтер'єрів є визначний готель «Либідь», побудований за проектом архітекторів Н.Чмутіної, В. Елізарова та ін. Багато різноманітних монументальних панно були виконані в цій історично-мистецькій будівлі. На сьогодні тут можна зустріти майже все нове, але один інтер'єр має музейну спадщину з 1970 року. За радянську добу тут розміщувалося кафе з естетично-функціональним продуманим дизайном, а зараз – це конференц-зала під назвою «Слов'янська». В огляді цього приміщення відразу постає велич аристократизму, коли на вході можна споглядати неперевершені різьблені двері в матеріалі червоного дерева під назвою «Пращури» (1978 р.), створені художником Хівренком Олександром Івановичем. З коридору малюнок різьблення відтворює образи Кия і Либіді з декоративною стилістикою Київської Русі, а зсередини на дверях промальовуються Щек і Хорив. Двері створюють образ воріт фортеці, що надає особливого шарму інтер'єру.

Одна стіна самого інтер'єру складається з п'яти сюжетів, де колористично зображені настрої історичного Києва в мозаїчному оздобленні: «Козак бандурист», «Свято врожаю», «Рибалки», «Троїсті музики», «Козак-оборонець» (1977 р.). Тут молоді хлопці грають на музичних інструментах, файна дівчина стоїть на тлі родючої ниви, юнак на коні концептуально доносить мужність та захист своєї Батьківщини, чоловіки в човні плывуть по Дніпрі, козак з бандурою ілюзорно доносить пісенний мотив.

Центральна стіна має композиційну характеристику тла в інтер'єрі, де мозаїкою дуже деталізовано по сюжетності, кольору, рисами викладення самого матеріалу, пастельно ілюструються широкі хвилі Дніпра серед просторів Києва. Тематика всіх мозаїчних композицій має назву «Стародавній Київ» (1980 р.), втілена в життя визначною художницею Кириченко Оленою Степанівною.

Завершенням декоративного монументалізму продовжується зв'язок з вхідними дверима – домінуюча різьблена композиція під назвою «Слов'янська гостинність» (1978-1979 рр.) – Хівренко О. І. Стародавні історичні мотиви переносять в часи Київської Русі, де формальний лад цільний та пластично об'єднаний в презентації свята. Персонажі грають на музичних інструментах, інші танцюють, підсилюючи динамічність рефлексивного відчуття на радість.

Вірно пише в своїй статті С.Бортніков: «В традиційному розумінні монументально-декоративне мистецтво – це особливий розділ художньої творчості, безпосередньо пов'язаний як з монументальним мистецтвом, так і з декоративним, але він не існує окремо від архітектури, з якою створює найбільш тісне єднання і завданнями якої безперечно підкорений» [1; 285].

Прикладом синтезу мистецтв на сьогодні може стати готель «Дніпро», де історично-мистецтвознавчою спадщиною з 1964 р. постає декоративна стіна в ресторані «Дніпро», оздоблена керамічними тарілками. Художники Г.Зубченко, С.Острошенко, А.Шарай, Н.Федорова розмалювали безліч тарілок, які архітектор Н.Чмутіна перетворила в довершений монументальний взірць народного мистецтва України. Якщо в оформленні радянського дизайну можна було бачити масштабну насиченого червоного кольору стіну з різними за розмірами тарілками, то в 2017 р. – це зовсім новий дизайнерський підхід. Інтер'єр вирішений у біло-бузковому кольорі з пастельними тонами. Багато доповнюючих колон, які в деякій мірі перекривають композицію з тарілками, надають сучасних тенденцій у планувальному формотворенні стелі з точкових ламп. Стіна пофарбована в насичено бузковий колір, але це не дає втрати образу музейних експонатів, якими є самі тарілки. Дуже цікавою пам'яткою для відвідувачів з інших країн є така презентація, що підсилює захоплення українським мистецтвом, ознайомлюючи з орнаментальними традиціями розпису.

«Роль монументально-декоративного мистецтва в громадських будівлях, як пише А.Кантор, це не абстраговане фантазування на вигадані і актуальні теми, не віртуозні варіації об'ємно-просторових побудов, а чи не найважливіша функція – віднайдення шляху до людських сердець [3; 14]. Таким діалогом людини з мистецтвом є твори в готелі «Пролісок». В ресторані «Пролісок» з 1982 р. до сьогодні розміщені художньо-декоративні гобелени, виконані художниками Т. Дмитренко і Л. На одній стіні декоративний текстиль зображує динаміку їзди верхи на конях вояків, біг собак і погоню за оленями. Стримані кольори надають в деякій мірі казковості цим творам, огортаючи відвідувачів роллю персонажів. На іншій стіні раніше було три гобелени, а тепер – тільки два, які мають назви «Творчість» і «Відпочинок». Перший гобелен демонструє дівчину з палітрою, яка дивлячись на скульптуру, починає продумувати свій творчий мотив, а на другому – дівчата з юнаками відпочивають у парку, де хлопець грає на гітарі, налаштовуючи дівчат до танцю. Стилiстика цих творів оригінальна в концепції смаків і поглядів того часу, коли люди відчували радісні емоції в перспективі на майбутнє.

«Дякуючи художньому наповненню інтер'єрів, глибині і активності використаних в них монументально-декоративних творів, архітектурно-художній комплекс набуває змістовної, стильової, емоційної індивідуальності, яка відповідає значущості його містобудівного положення і складності об'ємно-просторового вирішення» [6, 64]. Композиційно-мистецьким формуванням дизайну радянської доби в 1970-х рр. була оформлена зала ресторану готелю «Мир». Саме в ній сьогодні ще лишилися декоративні віконні вітражі художника Гайдамаки Анатолія Васильовича, де підкреслюється урочистість різних заходів. Різнокольорові вставки рожевих, бузкових, синіх, червоних, зелених, бірюзових, блакитних, морських, а також фіолетових відтінків, барвисто вписуються в сучасний дизайн самого інтер'єру з обладнанням. Директор готелю зберігає цю монументальну композицію, яка в конструктивній

моделі являє дві вітражні стіни і дві стіни прозорих вікон (5 шт.), що через одне чергуються з вітражними (5 шт.). Така праця є неординарна в сучасному оформленні інтер'єрів і обов'язково повинна мати підтримку у реконструкції для подальшого існування стилістики радянського вітражу.

Наукова новизна роботи полягає у сучасному дослідженні творів монументально-декоративного мистецтва в дизайні інтер'єрів готелів 1960-х – 1980-х років, а також виявленні впливу монументального декорування на створення «обличчя міста». Композиції несуть естетично-концептуальну модель у зв'язку із функціональною, яка має створювати досвідчений проект ціннісно-символічного простору з визначальними характеристиками подальших візитів до готелю для приїжджих гостей чи корінних киян. Саме через такий підхід готельні заклади Києва набудуть довершеної узгодженості в сенсі підняття рейтингів відвідувачів, досягнувши підвищення економічного рівня країни.

Висновки. Відповідно до проведеного дослідження можна визначити невелику кількість радянських творів, які мають життя в архітектурних будівлях готелів столиці України. Ці твори необхідно зберегти, підтримуючи реконструктивно, якщо на це буде потреба. У наш час 2010-х років майже весь історичний матеріал знищується без усвідомлених наслідків для порівняльної оцінки історичного надбання мистецтвознавців, істориків мистецтва і дизайнерів.

Таким чином, можна висвітлити художньо-образні особливості збережених творів 1960-х – 1980-х рр. в готелях Києва:

- досвідчено виражений синтез мистецтв;
- різноманітність поєднання матеріалів в засобах монументально-декоративного мистецтва;
- чітке тематично-концептуальне вирішення творів цього періоду;
- донесення традицій і культурологічних засад;
- розкриття ідейно-перспективного оформлення, що впливає на настрій;
- декоративно-колористична модель творів у наданні святковості інтер'єру;
- піднесення професійності абстрактно-ілюстративного декорування.

Перспективи подальших досліджень включають огляд готелів Києва з монументально-декоративними працями 1990-х рр. до найновіших, які презентують бачення дизайну ХХІ ст. Стильове вирішення і культурологічні засади, що формують українсько-європейські мотиви в історії мистецтва України.

Література

1. Бортников С. Монументально-декоративное искусство в контексте трансформации его функций / С. Д. Бортников, Т. В. Пойдина. – Горно-Алтайск: Редакц. междунаrodn. науч. журнала «Мир науки, культуры, образования», 2011 – Выпуск 2. – С. 284 – 287.

2. Жоголь Л. Е. Декоративное искусство в интерьерах общественных зданий / Л. Е. Жоголь. – К.: «Будівельник», 1978. – 104 с.

3. Кантор А. Самоценность искусства и переживание пространства / А. Кантор // М.: Декорат. искусство СССР. – 1980. – № 12. – С. 16-20.
4. Мисюга Б. В. Галина Севрук. Альбом-монографія / Б. В. Мисюга. – Л., К.: «Смолоскип», 2011. – 240 с.
5. Скляренко Г. Я. Монументально-декоративное искусство в общественных зданиях Украины 1970-х годов (к проблеме архитектурно-художественного ансамбля в городской среде): диссертация на соискание науч. степени канд. искусствования: спец. 17.00.04 «Изобразительное искусство» / Г. Я. Скляренко. – Киев, 1984. – 211 с.
6. Скляренко Г. Я. Художник і місто: Проблеми формування архітектурно-художнього ансамблю / Г. Я. Скляренко. – Киев: «Наукова думка», 1990. – 104 с.
7. Толстой В. П. Монументальное искусство СССР / В. П. Толстой. – Москва: «Советский художник», 1978. – 380 с.
8. Чепелик О. Художня виразність при формуванні інтер'єрів засобами образотворчого мистецтва, і зокрема скульптури / О. Чепелик – К.: Українська академія мистецтва. 2013. – Випуск 21. – С. 118-124.

References

1. Bortnikov, S. (2011). Monumental decorative art in the context of the transformation of its functions. Gorno-Altai: The editorial Board of international scientific journal «The world of culture, science, education», 2, 284-287 [in Russian].
2. Gogol', L. E. (1978). Decorative art in interior of public building. Kiev: Bydivel'nuk [in Russian].
3. Kantor, A. (1980). The intrinsic value of art and the experience of space. Moscow: Decorative art USSA, 12, 16-20 [in Russian].
4. Musuga, B. V. (2011). Galina Sevryk. Album-monograph. Lviv, Kyiv: Smoloskup [in Ukrainian].
5. Sklyarenko, G. Ya (1984). Monumental and decorative art in public buildings of Ukraine 1970-ies (to the problem of architectural-artistic ensemble in the urban environment). Candidate's thesis. Kiev [in Russian].
6. Sklyarenko, G. Ya (1990). The artist and the city: problems of formation of architectural-artistic ensemble. Kyiv: Scientific thought [in Ukrainian].
7. Tolstoi, V. P. (1978). Monumental and decorative art USSR. Moscow: Sovetskii hudognik [in Russian].
8. Chepeluk, O. (2013). Artistic of expressiveness at forming of interiors by facilities of fine art and in particular sculptures. Kyiv: Ukrainian academy of art, 21, 118-124 [in Ukrainian].